

<http://dx.doi.org/10.16926/j.2017.13.14>

Monika SOBOLEWSKA

Uniwersytet w Białymstoku

Żargon strzelecki na tle polszczyzny ogólnej

Streszczenie

Celem artykułu jest przybliżenie *żargonu strzeleckiego* – sportowego, tj. omówienie pochodzenia socjolektu, jego poszczególnych elementów, a dokładniej – rzeczowników będących neosemantyzmami i neologizmami, oraz wyrażeń środowiskowych używanych na co dzień przez zawodników, trenerów i sędziów. Cechą znamioną żargonu jest jego skrótowość, będąca powodem licznych wykroczeń przeciw normie ogólnopolskiej. Analizowany materiał obejmuje 34 hasła, które odnaleźć można we współczesnych słownikach polszczyzny potocznej i młodzieżowej. Przywołane w źródłach znaczenie w wielu wypadkach odbiega jednak od tego, które stosują strzelcy. Analizowane terminy zostały podzielone według kryterium relacji łączącej leksemę o charakterze specjalistycznym (w tym wypadku strzeleckim) z polszczyzną ogólną.

Słowa klucze: żargon, polski język ogólny, strzelectwo sportowe, socjolekt.

Żargon strzelecki sportowy do tej pory nie był przedmiotem szczegółowych badań specjalistycznych, zwłaszcza językoznawczych. W zbiorach Biblioteki Narodowej pod hasłem *strzelectwo sportowe* odnaleźć można, co prawda, 222 pozycje, ale znacząca większość z nich to druki ulotne (w tym plakaty i regulaminy zawodów). Po roku 1989 ukazały się tylko dwa opracowania dotyczące strzelectwa. Problem w tym, że z językoznawstwem nie mają one nic wspólnego. Dla porównania, w tym samym katalogu *siatkówka* daje 674 wyniki, *piłka nożna* to 12 325 rezultatów, a *żeglarstwo* pojawia się 1223 razy. Niewątpliwie strzelectwo jest o wiele mniej znanym sportem niż przywołane wyżej dyscypliny, stąd trudniej znaleźć literaturę z nim związaną. Mimo iż niełatwo odszukać naukowe opracowania dotyczące tematu zawartego w tytule tego arty-

kułu, postaram się stworzyć rejestr jednostek stanowiących o specyfice języka strzelców.

Zasadniczym celem artykułu jest wyjaśnienie fachowych terminów oraz analiza podstawowych nazw amunicji, broni i jej części oraz nazw sprzętu potrzebnego do trenowania strzelectwa. Tekst nie nosi znamion opracowania całościowego pod względem semantycznym oraz strukturalnym, stanowi jedynie zakwalifikowanie do określonej kategorii: neologizmów, neosemantyzmów lub terminów o nacechowaniu środowiskowym w stosunku do polszczyzny ogólnej. Jest on fragmentem materiału, który stanowi z kolei część przygotowywanej pracy doktorskiej.

Materiał zgromadzony podczas badań języka strzelców sportowych, obejmujący zarówno leksemy notowane przez słowniki (najczęściej w innych znaczeniach niż te znane strzelcom), jak i w ogóle nierejestrowane, osiągnął łącznie ponad 400 leksemów i połączeń wyrazowych. Ze względu na ograniczenia redakcyjne nie można przywołać ich wszystkich. Z tego powodu w artykule pojawiają się tylko te wyrazy i wyrażenia związane ze strzelaniem, które zostały zarejestrowane w słownikach odmian współczesnej polszczyzny (często znaczenie interesujących mnie leksemów jest zupełnie inne niż to, które na co dzień stosują strzelcy), takich jak: *Słownik polszczyzny potocznej* (dalej: SPot), *Słownik slangu młodzieżowego* (SSM) oraz *Słownik gwary młodzieżowej* (SGM), oraz źródłach normatywnych o charakterze ogólnym, typu: *Uniwersalny słownik języka polskiego* (USJP), *Słownik języka polskiego PWN* (SJPPWN), *Słownik języka polskiego* pod red. W. Doroszewskiego (SJPD), tzw. *Słownik warszawski* (SW) oraz w klasycznych opracowaniach specjalistycznych autorstwa S. Toreckiego (BiB) oraz S. Kobielskiego (PB)¹. Ostatnia z wymienionych publikacji jest obecnie największym słownikiem wyrazów związanych ze strzelectwem w Polsce. Niestety, opracowanie nie zawiera określeń potocznych i środowiskowych. Poza tym praca została wydana w 2. połowie XX wieku, stąd wiele tez prezentowanych przez autora uległo dezaktualizacji.

Bazę materiałową niniejszego opracowania stanowią wyłącznie rzeczowniki. W obrębie każdej z definicji zapisuję najpierw znaczenia stosowane przez strzelców, a następnie znaczenia słownikowe w porządku chronologicznym. Zasadniczo nie odnotowuję znaczenia jednostki, jeśli jest ono zupełnie inne niż w źródle normatywnym. Wyjątek czynię tylko dla BiB. Materiał usystematyzowałam zgodnie z koncepcją Danuty Buttlerowej, w sposób szczególnie ukazując przesunięcia semantyczne charakteryzujące język strzelców (Buttler 1978).

¹ Rozwinięcie skrótów wraz z adresami bibl. zamieszczono na końcu artykułu.

Język strzelców bezsprzecznie odbiega od standardów polszczyzny ogólnej. Według Ireny Bajerowej język ogólnopolski:

jest narzędziem porozumiewania się wszystkich Polaków. Jest to podstawowa odmiana języka, której używa się we wszystkich sytuacjach publicznych, uczy się więc jej w szkole, a jej dobre opanowanie jest warunkiem czynnego uczestnictwa w kulturze ogólnonarodowej (Bajerowa 2001, 27).

Język strzelców funkcjonuje raczej w odmianie mówionej polszczyzny ogólnej niż pisanej. Potwierdza to chociażby znikoma liczba prac na temat strzelectwa. Pisana odmiana języka stosowana jest m.in. w nielicznych publikacjach, w programach i regulaminach zawodów oraz zeszytach treningowych zawodników. Jedynie w tych ostatnich używa się terminów i wyrażen o charakterze żargonowym.

Literatura dotycząca socjolektów jest bardzo bogata. Kanoniczne teksty sporządzili tacy badacze, jak: Jerzy Bartmiński (2001), Stanisław Grabias (2001), Ewa Kołodziejek (1994), Kazimierz Ożóg (2001, 2007), Andrzej Markowski (2005) oraz Aleksander Wilkoń (2000).

Według Aleksandra Wilkononia, aby powstały *socjolekty*, muszą zostać spełnione następujące warunki:

- 1) istnienie środowiska społecznego, którego członkowie powiązani są silnymi więzami wewnątrzgrupowymi; idzie tu nie tylko o więzi zawodowe, ale kulturowe, towarzyskie, itp.;
- 2) względna stabilność grupy;
- 3) silne poczucie odmienności w stosunku do innych grup;
- 4) ciągłość tradycji;
- 5) część kontaktów członków grupy nie jest ograniczona tylko do kontaktów zawodowych (Wilkoń 2000, 92).

Żargon, według Kazimierza Ożoga, nazywany bywa również argotem, slangiem, socjolektem, językiem lub gwarą środowiskową, zawodową, czy też grupową (Ożóg 2007, 12). Dlatego terminy te będę stosować wymiennie. Na użytek tego artykułu przyjmuję definicję *żargonu* za *Uniwersalnym słownikiem języka polskiego* pod red. S. Dubisza, tj.:

środowiskowa odmiana języka wytworzona przez grupę społeczną lub zawodową, charakteryzująca się swoistym słownictwem.

Wszystkie wymienione przez badaczy warunki spełnia sposób komunikowania właściwy strzelcom i samo środowisko strzeleckie, które jest zwarte i cechują je silne więzi międzyludzkie. Grupę konsoliduje fakt, że strzelcy wyjeżdżają na zawody oraz obozy sportowe i często mieszkają w jednym pokoju. Dzięki temu znają się bardzo dobrze i spotykają się ze sobą także w celach towarzyskich. O stabilności grupy może świadczyć fakt, że ci sami zawodnicy często trenują razem kilka, a nawet kilkana-

ście lat. Aby dołączyć do grupy, trzeba przejść pasowanie na strzelca, które w dalszym ciągu stanowi element tradycji niektórych klubów sportowych (zob. Sobolewska 2017).

Przydawkę *strzelecki* stosuję w tradycyjnym, ogólnym znaczeniu: 'związany ze strzelectwem sportowym'. *Strzelectwo sportowe* zaś w lapidarnym skrócie interpretuję jako 'sport, w którym głównym założeniem jest trafianie do celu (tarczy lub rzutków)'. Jest on dyscypliną olimpijską i cieszy się coraz większą popularnością (potwierdza to liczba nowych członków i klubów przyłączających się co roku do Polskiego Związku Strzelectwa Sportowego). Jego specyfika polega na wykonywaniu niewielkich ruchów z dużą dokładnością.

Żargon strzelecki traktować należy jako typ socjolektu, którym posługują się strzelcy sportowi, trenerzy oraz sędziowie. W klasyfikacji żargonów można umiejscowić go pomiędzy socjolektem sportowym a myśliwskim, wojskowym (lub żołnierskim)². Charakteryzuje się on dużą skrótowością, którą dostrzec można m.in. w komendach (*start*, *stop*, *uwaga*). Skrótowość ta wynika z dbałości o bezpieczeństwo. Reakcja w sytuacji zagrożenia musi być natychmiastowa, dlatego nie ma czasu na podawanie długich i skomplikowanych komend. Wszystkie nazwy konkurencji oznaczane są za pomocą skrótowców (np. *Kpn 40* – karabin pneumatyczny 40 strzałów, *Psp 30 + 30* – pistolet sportowy 30 + 30 strzałów), co również przyspiesza komunikację³.

Skrótowość objawia się także w tworzeniu neologizmów, neosemantyzmów lub wyrażeń o charakterze żargonowym, np.: *pneumatyk*, in. *pneumat* – 'broń pneumatyczna', *suszyć* – 'odbywać tzw. trening suchy, trenować z rozładowaną bronią bez amunicji lub śrutu', *kula* – 'broń palna', *dzik* – 'konkurencja, w której strzela się do ruchomej tarczy', *am*, in. *amo* – 'amunicja'.

² Z socjolektem sportowym łączy go np. komenda *start* oraz kartki używane za przewinienia (dostać czerwoną kartkę oznacza zostać zdyskwalifikowanym). Z wojskowością i łowiectwem związany jest między innymi ze względu na pochodzenie od tychże. Rywalizacja w strzelaniu z karabinu i pistoletu swój początek bierze z zawodów żołnierzy. Natomiast strzelanie ze strzelby gładkolufowej (do rzutków) wywodzi się z chęci wyćwiczenia przez myśliwych umiejętności strzelania bez zabijania ptaków. Za przykład słowa łączącego oba żargony może służyć *dublet*, który dla myśliwych oznacza, według SJPD, 'dwa następujące po sobie wystrzały z dubeltówki trafiające dwie sztuki zwierzyny'. Dla strzelców natomiast oznacza on 'dwa następujące po sobie strzały, z których drugi jest efektem wadliwego działania pistoletu'. Definicje te nie są identyczne, jednak widać w nich pewne podobieństwo.

³ W strzelectwie osób niepełnosprawnych nazewnictwo konkurencji jest bardzo podobne. Jednak skrótowce utworzone są od angielskich nazw i składają się zaledwie z jednej litery i jednej cyfry. *R* oznacza karabin (z ang. *rifle*), *P* pistolet (z ang. *pistol*). Dla przykładu *R4* oznacza 'strzelanie z karabinu pneumatycznego 60 strzałów, stojąc'.

Ujmując owe innowacje z perspektywy językoznawczej, wypada za-uważyć, że bywają one obarczone pewnym błędem – najczęściej spotykanym wykroczeniem przeciw ogólnopolskiej normie językowej (popęłnianym przez znaczącą część środowiska strzeleckiego) jest stosowanie konstrukcji *strzelać konkurencję* (zamiast *strzelać w konkurencji*). Sformułowanie to jest nagminnie używane przez sędziów w komendzie rozpoczynającej start w zawodach, a mianowicie: *‘Strzelamy konkurencję karabin pneumatyczny...’* Nadużywają jej również zawodnicy i trenerzy (Z moich krótkich badań wynika, że zarówno trenerzy, jak i doświadczeni zawodnicy nie mają świadomości błędu występującego w tym określeniu). Podobne zastosowanie mają wyrażenia *strzelać karabin* lub *strzelać pistolet* (zamiast *strzelać z karabinu* lub *strzelać z pistoletu*). Zwracanie uwagi na poprawność zauważyć można w relacji trener–zawodnik. Gdy młodym i niedoświadczonym strzelcom zdarza się *tarczę* nazywać *kartą*, *wytrzymanie* po strzale *wyczekaniem*, a *skupienie skupiskiem* – trener interweniuje i poprawia błędy.

Strzelectwo jest sportem wymagającym użytkowania dużej ilości różnego rodzaju sprzętu. Zawodnicy i trenerzy nadają mu nazwy, dzięki którym odbierane komunikaty są jednoznaczne. Żargon strzelecki tworzą:

- 1) nazwy tożsame pod względem znaczeniowym z nazwami ogólnopolskimi;
- 2) nazwy o zawężonym znaczeniu w stosunku do znaczeń ogólnopolskich;
- 3) nazwy o rozszerzonym znaczeniu w stosunku do znaczenia ogólnopolskiego;
- 4) nazwy powstałe w wyniku przeniesienia nazwy na inny desygnat;
- 5) nazwy powstałe w wyniku zmiany zabarwienia emocjonalnego w stosunku do znaczenia w polszczyźnie ogólnej.

Ad 1) Do nazw tożsamy pod względem znaczeniowym z nazwami ogólnopolskimi należą:

gwint – ‘śrubowe nacięcie na powierzchni przewodu lufy, służące do nadania pociskowi ruchu obrotowego’ (rzeczowe definicje leksemów przytaczam za BiB). SW analizowany leksem notuje w znaczeniu ‘linia wężykowata, powstająca z nawiniętej na walcu śruby w rurze: Strzelba z gwintami’. USJP rejestruje z kwalifikatorem *techn.* ‘występ spiralny na bocznej ścianie śruby, wkrętu lub na wewnętrznej ścianie nakrętek’, przykład: Gwint okrągły. Gwint lufy;

lufa – <niem. *Lüftchen*, zdr. od *Luf*> ‘podstawowa część układu napędowego (miotającego) broni palnej, w której pociskowi nadawana jest

energia kinetyczna i kierunek ruchu'. SW odnotowuje analizowaną jednostkę w znaczeniu 'rura broni palnej: Lufa pistoletu, rewolweru, strzelby, działa. Pragnę tego, aby mi ktoś kiedy lufą zaświecił w oczy. Gawalewicz (= pojedynkował się ze mną)'. USJP podaje, że lufa to 'główna część broni palnej, w postaci rury, nadającej pociskowi kierunek lotu i prędkość początkową'. Według PB lufa jest 'zasadniczą częścią broni palnej, mającą na celu umożliwienie nadania pociskowi ruchu postępowego, a następnie obrotowego w odpowiednim kierunku';

niewypał – 1) 'brak wystrzału z nabitej broni palnej mimo zadziałania mechanizmu uderzeniowego (odpalającego)'; 2) 'nabój, który nie odpalił mimo zadziałania mechanizmu odpalającego'. USJP rejestruje z kwalifikatorem *wojsk.* 'nabój, który nie został odpalony wskutek zacięcia się broni, wadliwej lub uszkodzonej amunicji itp.'

mistrz – 'zwycięzca zawodów o mistrzostwo'. SPot, SSM ten leksem odnotowują w dwóch znaczeniach 1) 'o wybitnym, nieprzeciętnym człowieku, cenionym w towarzystwie'; 2) 'żartobliwy, poufały sposób zwracania się do kogoś, do kogo czuje się sympatię bądź szacunek';

pudło – «niem. *Pudel* 'zły rzut przy grze w kręgle'» 'strzał nietrafiony w cel'. SW ten rzeczownik odnotowuje w znaczeniu 'strzał chybiony, spudłowany': Zrobić pudło. (= strzelając, chybić). Dał pudło do zajęcia'. USJP rejestruje z kwalifikatorem *pot.* 'chybiony strzał, niecelny rzut'. W SPot, SSM ten leksem opatrzony został kwalifikatorami *żoł. sport.* 'strzał, odpowiedź, posunięcie i in. chybione, nietrafne, nieudane';

strzał – 'wyrzucenie pocisku z broni miotającej (łuku, kuszy, maszyny miotającej, broni palnej)'. SJPPWN i SW odnotowują ten rzeczownik w znaczeniu 'wystrzelenie pocisku lub wypuszczenie strzały; też: odgłos, który temu towarzyszy'. USJP rejestruje znaczenie 'wystrzelenie pocisku z broni palnej lub wypuszczenie strzały z łuku, kuszy itp.' SPot, SSM podają zupełnie inne znaczenia leksemu strzał: 1) 'uderzenia pięścią w twarz, fanga'; 2) *narko.* 'dożylne wstrzyknięcie narkotyku'; 3) 'wybranie numeru rozmówcy przez użytkownika telefonu komórkowego i przerwanie połączenia po pierwszym sygnale oczekiwania';

strzelba – 'myśliwska broń palna z długą gładką lufą, używana do strzelania śrutem do drobnej zwierzyny; dawniej: wszelka ręczna broń palna' (USJP). SW rejestruje znaczenie 'narzędzie do strzelania, broń palna, ognista, fuzja, rusznica, pistolet, dubeltówka, muszkiet, działko, armata itp.' SJPD odnotowuje znaczenie obecne i dawne 1) 'ręczna broń palna z długą lufą, używana głównie przez myśliwych'; 2) *daw.* a) 'w ogóle

broń palna lub miotająca’, b) ‘strzelanina, strzały’. W BiB również podkreślona została następująca w czasie zmiana znaczenia tego terminu: ‘nazwa broni palnej używana od XVI w. Początkowo strzelbą nazywano każdą broń palną, później ręczną, a obecnie tylko broń myśliwską gładkolufową’. Znaczenia notowane przez SPot, SSM różnią się od podawanych w innych źródłach normatywnych 1) *narko*. ‘rurka do palenia marihuany lub haszyszu; lufka, fifka’; 2) *żoł*. ‘karabin automatyczny kałasznikow’; z przykładem: Szef otworzył magazyn. Idziemy pobrać strzelby na instruktarz.

Z zaprezentowanego powyżej rejestru wynika, że znaczenie leksemów używanych przez strzelców może być tożsame z powszechnie znanymi (występującymi w słownikach). Potwierdza to chociażby termin *gwint*. Ten leksem jest pojęciem tak starym, jak desygnat, do którego się odnosi (broń gwintowaną zaczęto produkować w XV wieku). Mimo początkowej specjalistyczności termin został przejęty przez język ogólny, o czym może świadczyć zamieszczenie go w SW bez kwalifikatora. W USJP *gwint* pojawia się jako termin techniczny odnoszący się do śrub, a nie lufy, powiązanie z bronią widoczne jest dopiero w podanym przykładzie. Najbardziej dokładne spośród definicji *lufy* są te, które zawarto w specjalistycznych opracowaniach (BiB i PB). Pozostałe słowniki podają nieco uproszczoną definicję, która dla osoby nietreującej zawodowo strzelectwa jest w zupełności wystarczająca. W SW pojawia się określenie *rura*, które było używane w poprzednich wiekach, o czym może świadczyć fakt, że widnieje ono w *Elektronicznym słowniku języka polskiego XVII i XVIII wieku*, jako ‘lufa u broni palnej’. Dziś raczej nikt nie nazwie *lufy* broni *rurą*. Z kolei termin *niewypał*, notowany przez USJP jako *wojskowy*, ma w języku strzelców to samo znaczenie, co w słowniku. Natomiast rzeczownik *mistrz* nie wiąże się jedynie ze strzelectwem. Zarówno wymienione przeze mnie znaczenia, jak i dwa pozostałe pojawiające się w SPot i SSM są używane nie tylko przez strzelców, ale także innych sportowców i użytkowników języka. Podobnie leksem *pułdo* dla strzelców ma to samo znaczenie, w którym notują go słowniki. Na uwagę zasługują kwalifikatory, które wskazują na *potoczny*, *żołnierski* i *sportowy* charakter tego wyrazu. W języku strzelców zachowało się podstawowe znaczenie rzeczownika *strzał*. Termin ten notowany jest również w kilku znaczeniach potocznych w SPot. Wyraz *strzelba* początkowo oznaczał strzelanie (znaczenie to widoczne jest jeszcze w SJPD, oznaczone kwalifikatorem *dawne*), następnie został przeniesiony na broń palną. Zmiany tego terminu skrótowo opisano w powyższej definicji pochodzącej z książki BiB. Znaczenie uległo stopniowemu zawężeniu aż do dzisiej-

szego określenia ‘broni myśliwskiej gładkolufowej’ oraz *potocznego, żołnierskiego* określenia odnoszącego się do ‘karabinu automatycznego kałasznikow’.

Ad 2) Nazwy o zawężonym znaczeniu w stosunku do znaczeń ogólnopolskich reprezentują następujące przykłady:

butla – *niem. Buttel techn.* ‘pojemnik napełniony ładunkiem dwutlenku węgla, powietrza lub azotu, umożliwiającą strzelanie z broni pneumatycznej’, ‘niekiedy pojemnik niewielkich rozmiarów przymocowywany do broni’. USJP odnotowuje dwa znaczenia tego wyrazu a) ‘naczynie stalowe do przechowywania i transportu gazów sprężonych, skroplonych lub rozpuszczonych’, z przykładami: Butle do gazu, z gazem, zapas tlenu w butli; b) ‘zawartość takiego naczynia’. BiB nie odnotowuje znaczenia terminu *butla*;

gruszka – ‘metalowy zaczepek dokręcany do karabinu, służący do umocowania pasa strzeleckiego’. SJPPWN rejestruje termin w znaczeniu ‘przedmiot przypominający kształtem owoc gruszy’. SW notuje tylko w znaczeniu ‘owoc gruszy pospolitej’;

grzybek – ‘część dokręcana do karabinu, ułatwiająca trzymanie broni w postawie stojącej’. USJP rejestruje z kwalifikatorem *pot.* ‘o przedmiocie mającym kształt grzyba – kapelusza osadzonego na nóżce’;

kółko – ‘muszka kołowa na końcu lufy’. USJP notuje tylko w znaczeniu ‘małe koło – przedmiot, znak, plama itp.’

paczka – ‘prostokątne opakowanie zawierające 50 sztuk amunicji, również jego zawartość’. USJP podaje następujące znaczenie: ‘nieduże opakowanie w kształcie prostokątianu’; ‘zawartość tego opakowania’;

wajcha – ‘dźwignia karabinu lub pistoletu służąca do uzupełniania ładunku powietrza przed każdym strzałem’. USJP rejestruje ten termin z kwalifikatorem *pot.* ‘rękojeść jakiegoś urządzenia, służąca do uruchamiania jakiejś zautomatyzowanej czynności, rozpoczęcia lub zatrzymania pracy itp.; dźwignia, rączka, przekładnia, korba’. SJPPWN również notuje leksem *wajcha* z kwalifikatorem *pot.* ‘dźwignia, korba lub inny ruchomy element jakiegoś urządzenia służący do jego obsługi’; SPot ‘jakośkolwiek dźwignia, korba’. To samo znaczenie z kwalifikatorem *pot.* podaje SSM.

Zmiana zakresu znaczenia poszczególnych leksemów, a konkretnie – jego zawężenie na zasadzie podobieństwa wyglądu dotyczy takich jednostek, jak chociażby: *butla*, *grzybek*, *kółko*, *paczka*, *wajcha*. W przypadku

rzeczownika *butla* dochodzi do konkretyzacji semantycznej. Strzelcy używają dwóch rodzajów *butli* napełnionych jednym z trzech gazów używanych do strzelania, punkt odniesienia jest więc dla strzelca oczywisty. Trudno doszukiwać się podobieństwa przedmiotu nazywanego przez strzelców *gruszką* z owocem gruszy. Jeśli takowe istnieje, jest ono dosyć odległe. Nazwa *grzybek* prawdopodobnie wiąże się z terminem z zakresu botaniki, jednak również w tym wypadku podobieństwo to wydaje się niezwykle dalekie. Leksem *kółko* jest eliptycznym, nieoficjalnym uproszczeniem wyrażenia muszka kołowa. Stanowi zawężenie w stosunku do *kółka* w znaczeniu słownikowym. Znaczenie leksemu *paczka* zostało również zawężone i ukonkretnione w stosunku do znaczenia ogólnego we wszystkich definicjach słownikowych. Słowo *wajcha* według źródeł normatywnych należy do rejestru pojęć ogólnych, a dla strzelców wiąże się tylko z karabinem lub pistoletem.

Ad 3) Nazwy o rozszerzonym znaczeniu w stosunku do znaczenia ogólnopolskiego to:

puszka – 1) ‘opakowanie amunicji, też: zawartość takiego opakowania’; 2) ‘rodzaj amunicji’; 3) ‘opakowanie śrutu’; 4) ‘metalowy kulochwył do strzelania z broni pneumatycznej’. SW odnotowuje ten leksem w znaczeniu ‘naczynie zwykle metalowe, ściśle wiekiem albo pokrywą zamykane, puzdro’. USJP i SJPPWN rejestrują 1) ‘blaszany pojemnik zwykle w kształcie walca, zamykany hermetycznie lub podobny pojemnik z pokrywką, służący do przechowywania różnych produktów’; 2) ‘zawartość takiego pojemnika’. Inne znaczenie tego terminu podaje PB – *puszka* to ‘staropolska nazwa działa, używana w XIV–XVI wieku’;

śrut – 1) ‘ołowiane pociski do broni śrutowej’; 2) ‘ołowiane pociski służące do strzelania z broni pneumatycznej o kalibrze do 4,5 mm’. SW notuje znaczenie ‘ziarnka ołowiane, żelazne do strzelania: Ziarnko śrutu = śrucina’. Podobnie ten leksem definiuje SJPPWN, według którego *śrut* to ‘małe, ołowiane pociski do broni myśliwskiej’. BiB odnotowuje znaczenie ‘określona ilość kulek ołowianych, o średnicy kilku milimetrów, spełniająca rolę pocisku w naboju myśliwskim śrutowym’.

Spośród analizowanych przeze mnie rzeczowników tylko dwa znaczenia są szersze niż te, które opisano w słownikach. Pierwsze znaczenie leksemu *puszka* jest nieco węższe niż notowane w opracowaniach naukowych, ponieważ odnosi się wyłącznie do amunicji. W drugim wypadku następuje przeniesienie znaczenia na inny desygnat: nazwa amunicji zapakowanej w blaszany pojemnik zostaje nazwana puską. Takie

przeniesienie nie następuje jednak, gdy mówimy o *śrucie* – nazwą puszka określa się opakowanie, ale już nie to, co się w nim znajduje. Być może wynika to z faktu, że niemal każdy śrut zapakowany jest podobnie. Inaczej sytuacja wygląda w wypadku amunicji, która w puszcze zamykana jest bardzo rzadko. Rzadziej strzelcy używają tego leksemu do określenia kulochwyty, który z wyglądu przypominać może metalowe pudełko pozbawione wieka (w tym znaczeniu nie jest notowany przez opracowania naukowe). Przywołane definicje słownikowe leksemu *śrut* odnoszą się tylko do pierwszego znaczenia tego terminu, tj.: ‘ołowiane pociski do broni śrutowej’. Równie często używany jest on w znaczeniu drugim, tj.: ‘ołowiane pociski służące do strzelania z broni pneumatycznej o kalibrze do 4,5 mm’, które jest znane nie tylko zawodowym strzelcom, ale także wszystkim użytkownikom wiatrówek, jednak nie notują go słowniki.

Ad 4) W analizowanym materiale najliczniejszą grupę wyrazów stanowią leksemy, w których znaczenie zostało przeniesione na inny desygnat, są to:

bonanza – ‘nieoficjalna nazwa konkurencji strzeleckiej polegającej na oddawaniu sześciu serii po pięć strzałów do jednej tarczy, w ograniczonym czasie, bez odkładania broni, dawniej rozgrywana do tarcz w kształcie sylwetki człowieka, dziś do tarcz okrągłych’. SJPPWN odnotowuje ten leksem w innym znaczeniu: ‘nieoczekiwane, niezwykle zdarzenie’. Ten leksem podobnie definiuje SPot, według którego *bonanza* to ‘nieoczekiwane zajście, awantura, bijatyka’ (od amerykańskiego serialu *Bonanza*). USJP nie potwierdza znaczenia używanego przez strzelców;

butelka – ‘pojemnik z gazem w kształcie butelki szampana; inaczej szampan’. USJP definiuje ten wyraz jako ‘naczynie, zwykle ze szkła lub tworzywa sztucznego, z wąską szyjką i małym otworem, używane do przechowywania płynów’;

czekoladka – ‘rodzaj ciężarka ołowianego, z wyglądu przypominającego tabliczkę czekolady, odłamuje się jego części i przykleja za pomocą dwustronnej taśmy klejącej do broni’. USJP notuje tylko znaczenie ‘mała czekolada lub kostka, kulka, batonik itp. z czekolady, często nadziewane lub wypełnione likierem’;

dycha – ‘trafienie w dziesiątkę na tarczy’ albo ‘środek tarczy’. USJP rejestruje z kwalifikatorem: *pot.* a) ‘banknot lub moneta dziesięciozłotowe’, b) ‘karta o dziesięciu oczkach; dziesiątka’, c) ‘dziesięć lat, przedmiotów, dziesiątka ludzi, zwierząt itp.’ SPot odnotowuje ten leksem w znaczeniu ‘dziesięć, dziesiątka, np.: dziesięć złotych, tramwaj numer dziesięć i in.’;

dywanik – ‘prostokątny fragment grubego materiału (dywanu) lub cienki materac, na którym strzela się w postawie leżącej i klęczącej, dzięki niemu strzelanie jest wygodniejsze, strzelec nie ślizga się po podłodze’. SW podaje znaczenie ‘gruba wzorzysta tkanina wełniana, używana do pokrycia ścian, podłogi albo sprzętów, kobierzec’. USJP odnotowuje w znaczeniu ‘mały dywan – gruba tkanina’;

fajka – «niem. *Pfeife*» ‘rodzaj długiego, zagiętego imbusa’. SJPPWN, SW oraz BiB nie potwierdzają znaczenia. USJP odnotowuje tylko jako ‘przyrząd do palenia tytoniu, składający się z cybucha i połączonej z nim główki, którą napęlnia się tytoniem’. Podobnie SPot i SSM podają znaczenie ‘papieros’. Również SGM notuje tylko leksem *fajki* jako ‘papierosy, cygara, dzungle, fugle, szlugi, świetliki’;

francuz – ‘rodzaj tarczy przypominający wyglądem sylwetkę człowieka’. USJP rejestruje z kwalifikatorem *pot.* ‘klucz francuski’;

gumka – ‘kawałek skóry lub gumy wkładany pod kurek pistoletu, chroniący iglicę przed zniszczeniem podczas treningu bez amunicji’. USJP odnotowuje tylko znaczenie ‘kawałek odpowiednio przygotowanego kauczuku, służący do wycierania ołówka, atramentu itp., guma’;

krążek – ‘rzutek, czyli gliniany krążek, do którego strzela się’. USJP rejestruje z kwalifikatorem *pot.* ‘medal zdobyty w zawodach sportowych’ oraz z przykładem: zdobyć złoty krążek olimpijski;

odchył – ‘strzał poza głównym skupieniem, poza środkiem tarczy, odbiegający od normy, in. odskok’; SPot odnotowuje tylko znaczenie ‘nienormalne zachowanie, reakcja, stan psychiczny’;

pas – ‘skórzany lub plastikowy pas specjalnie przystosowany do umocowania karabinu do ręki’. SJPPWN rejestruje znaczenie ‘długi kawałek skóry, tkaniny, papieru itp., służący do łączenia lub podtrzymywania czegoś’. Dokładniejszą definicję podaje USJP, według którego *pas* to ‘długi, wąski kawałek skóry, tkaniny itp. noszony na ubraniu (zwykle w talii)’;

podstawa – ‘nieoficjalnie: wynik konkurencji [sic!; dop. M.S.] liczony bez dziesiętnych części punktów’. USJP rejestruje z kwalifikatorem *książk.* ‘zasadniczy element czegoś, założenie, zasada, podbudowa, podwalina czegoś; początek, punkt wyjścia, grunt’;

półka – ‘drewniany prostopadłościan mocowany do kolby karabinu (za pomocą śruby), stanowiący jej podwyższenie’. SJPD odnotowuje w znaczeniu ‘deska pozioma umocowana w szafie, framudze lub przytwier-

dzona do ściany, przeznaczona do umieszczania na niej książek, naczyń i innych przedmiotów, w wagonie – do kładzenia podręcznych pakunków’;

setka – ‘wynik strzelania’. USJP rejestruje z kwalifikatorem *pot.* ‘to, co jest oznaczone liczbą sto, np. autobus, tramwaj, dom, mieszkanie, pokój’, ‘całość składająca się ze stu części, jednostek itp.’ SPot podaje dwa znaczenia tego leksemu: ‘sto gramów wódki lub innego alkoholu’; *ucz. sport.* ‘biegi na sto metrów’;

tuba – ‘przedłużenie lufy, służy wydłużeniu linii celowniczej’. SJPPWN odnotowuje w innym znaczeniu: ‘lejkowata rura służąca do wzmacniania głosu przy porozumiewaniu się na odległość’;

walek – ‘okrągła, podłużna poduszka wypełniona trocinami, służąca do siadania na niej podczas strzelania w postawie kłęczącej’. USJP rejestruje w znaczeniu ‘przedmiot walcowatego kształtu, o różnym przeznaczeniu, służący najczęściej do nawijania lub rozplaszczania, wygładzania czegoś’. SW podaje tylko w znaczeniu ‘poduszka długa, okrągła, całą szerokość łóżka zajmująca’.

W analizowanym materiale najliczniejszą grupę wyrazów stanowią leksemy, których znaczenie zostało przeniesione na inny desygnat. Amerykański westernowy serial, od którego powstała nazwa *bonanza*, opowiada o dziejach kowbojów mieszkających na ranchu. Często się oni popisują, strzelając (pojedynki, awantury i bijatyki). Przy czym główni bohaterowie kierują się niezłomnymi zasadami moralnymi. Emitowany był w latach 1959–1973 (w Polsce od lat 60.). Nazwa prawdopodobnie powstała w wyniku skojarzenia szybko strzelających zawodników z filmowymi kowbojami. Skojarzenie to może dodatkowo potęgować fakt, że dawniej podczas zawodów strzelano także z rewolwerów, które podobne były do tych używanych w serialu. Tego znaczenia nie notuje nawet SJPD.

Kolejnym z analizowanych leksemów jest butelka, ten rzeczownik w języku strzelców odnosi się do innego desygnatu niż *butla*. Ma znaczenie węższe i wskazuje na konkretny pojemnik o określonym kształcie, przypominającym *butelkę* wina lub szampana. Nazwa *czekoladka* utworzona została na zasadzie skojarzenia wyglądu z innym desygnatem. Strzelcy nazywają tak ciężarki, których właściwą funkcją jest wyważanie kół samochodowych. Definicje *dychy* zawarte w analizowanych słownikach właściwie ujmują ją jako wszystko, co związane z cyfrą dziesięć. Określają ten leksem jako potoczny. W języku strzelców znaczenie zostało przeniesione na efekt strzelania i znacznie zawężone. Zdanie: „Strzeliłem dychę” jest dla strzelców równoznaczne ze zdaniem: „Strzeliłem

w środek tarczy, oznaczający umownie dziesięć punktów”. Jest to przykład dążenia do skrótowości widocznego zarówno w żargonie strzelców, jak i w języku potocznym.

Dywanik to termin specjalistyczny odnoszący się do innego desygnatu niż w znaczeniu pierwotnym. *Fajka* to neosemantyzm powstały w wyniku przeniesienia cech wyglądu na ten przyrząd ze względu na kształt. Co ważne, ten leksem odnosi się tylko do jednego konkretnego imbusa o określonym rozmiarze (pomimo tego, że przy obsłudze broni używa się ich kilku). Przeniesienie znaczenia z żywej osoby na nazwę tarczy, następuje w nazwie *francuz*. Kwestia wyboru jako obiektu, do którego się strzela, odpowiednika tej narodowości, pozostaje niewyjaśniona.

Powstanie neosemantyzmu *gumka* może mieć związek z faktem, że początkowo w tej funkcji używano kawałków *gumki* służącej do wycierania ołówka (w znaczeniu podawanym przez USJP), wkładanej do pistoletu. Z czasem tę gumkę zaczęto zastępować kawałkami skózanego pasa lub twardej gumy, jednak nazwa pozostała. Nazwy *krążek*, w podanym przeze mnie znaczeniu, używają tylko osoby początkujące, które dopiero rozpoczynają swoje treningi strzeleckie. Przez zaawansowanych zawodników ta nazwa uznawana jest za niepoprawną. Używa się jej także w potocznym znaczeniu podawanym przez USJP.

Neosemantyzm *odchył* powstał na skutek zmiany desygnatu. Jego cechą wspólną z odchyłem w znaczeniu podawanym przez SPot jest negatywny wydźwięk oraz fakt odbiegania od normy. Nie notuje go USJP, co może świadczyć o wąskim zakresie występowania tego leksemu. Znaczenie *pasa* w języku strzelców jest podobne do podawanego przez SJPPWN, jednak nieco węższe. Odnosi się do konkretnego, specjalistycznego przedmiotu, niezbędnego do strzelania w postawie klęczącej i leżącej. Przedmiot ten posiada dodatkowe wzmocnienia i klamry umożliwiające regulację. *Podstawa* to stosunkowo nowe określenie eliptyczne, odnoszące się do podstawowego wyniku strzelania, bez uwzględnienia dziesiątych części punktów. Powstało ono po zmianach przepisów w strzelectwie, których dokonano na początku XXI wieku⁴. W odniesieniu do definicji podawanej przez USJP tożsama jest jedynie pierwsza część ‘zasadniczy element czegoś’, przy czym w języku strzelców została ona dookreślona.

Przy leksemie *półka* trudno doszukiwać się pochodzenia tego wyrazu od mebla. Jedyne, co wspólne dla tego elementu z półką w znaczeniu

⁴ Zmiany te dotyczą obliczania wyników z dokładnością do dziesiątych części punktów. Dotychczas rezultaty były obliczane z zaokrągleniem do całości (przy czym zaokrąglano zawsze do dołu), po zmianach nastąpiła potrzeba odróżniania dwóch liczb odnoszących się do tego samego strzelania, stąd nieoficjalne określenie *podstawa*.

słownikowym, to fakt powstania z drewna. Wnioski dotyczące stawiania karabinu na tej części broni, tak jak stawia się przedmioty na półce w pokoju, mogą wydawać się zbyt daleko idące, jednak jest to najbardziej prawdopodobne skojarzenie. Wyraz *setka* określający wynik strzelania jest efektem przeniesienia znaczenia potocznego określenia liczby sto na inny desygnat (analogicznie do przykładów z SPot). Takie znaczenia tego słowa zostały opatrzone kwalifikatorem *potoczne*. Słowniki nie potwierdzają znaczenia terminu specjalistycznego *tuba* – jest on używany tylko przez zaawansowanych strzelców. Leksem *wątek* odnosi się do konkretnego desygnatu, nieco innego niż pierwotna poduszka. Ogólnie funkcja podnoszenia wygody użytkownika jest jednakowa, jednak *wątek* strzelecki jest o wiele mniejszy, twardszy niż pierwotnie. Poza tym służy do siadania na nim, co nie mieści się w funkcji poduszki będącej dodatkiem do łóżka.

Ad 5) Zmiana znaczenia może odbywać się także poprzez zmianę zabarwienia emocjonalnego leksemu. Np.:

giwera – «niem. *Gewehr* ‘broń, karabin’ ‘o broni dużego kalibru lub o broni byle jakiej’. USJP odnotowuje z kwalifikatorem *pot.* ‘broń palna (zwykle o karabinie)’ oraz przykładem: Chodzić z giwerą. SPot rejestruje ten leksem jako 1) ‘broń palna zwykle krótka’ 2) *żoł.* ‘karabin’. SGM notuje ‘pistolet, gnat, kłamka’;

gnat – ‘o pistolecie dużego kalibru lub o broni byle jakiej’. SPot odnotowuje w znaczeniu ‘pistolet, rewolwer’. SSM notuje w tym samym znaczeniu z kwalifikatorem *pot.* Podobnie definiuje SGM ‘pistolet, giwera, kłamka’;

spluwa – ‘pistolet’. USJP rejestruje znaczenie z kwalifikatorami *pot. posp.* ‘rewolwer’. SPot odnotowuje leksem *spluwa* jako ‘broń palna, pistolet, rewolwer’ z przykładami: ‘Wstawaj i łap za spluwę jeżeli się nie boisz!; Hej, Joe dokąd pędzisz z tą spluwą w dłoni?’

W żargonie strzeleckim *giwera* ma znaczenie zawężone w stosunku do języka ogólnego lub potocznego. Dotyczy broni palnej, ale tylko dużego kalibru, ponadto, w użyciu przez zaawansowanych strzelców, temu leksemowi może towarzyszyć pejoratywny ton uczuciowy. Początkującym strzelcom może się zdarzać nadawanie temu leksemowi pozytywnego charakteru. W słownikach wyraźnie podkreślana jest potoczność tego wyrazu. W języku strzelców *gnat* ma znaczenie podobne do wymienionej wyżej *giwery*. Używa się go nieco rzadziej i nie pojawia się on w znaczeniu pozytywnym. Kolejny z leksemów określających broń – *spluwa* – dla strzelca ma wydźwięk negatywny.

Żargon strzelecki to sposób komunikacji, który jest realizowany przez zawodników, trenerów oraz sędziów zajmujących się zawodowo strzelectwem sportowym. Jest on również znany nieprofesjonalistom rekreacyjnie trenującym na strzelnicy. Przypadkowy użytkownik polszczyzny, tj. niezwiązany z kręgiem strzeleckim, w zdecydowanej większości przypadków nie zrozumie, w sposób wymagany, przywoływanych w niniejszym tekście przykładów jednostek tworzących żargon strzelecki, który jest językiem hermetycznym, obfitującym w słownictwo specjalne oraz skrótowy.

Neologizmy, neosemantyzmy i wyrażenia środowiskowe sprzyjają integracji grupy oraz ułatwiają kontakt wewnątrzgrupowy. Wspólne treningi i wyjazdy sprzyjają zacieśnianiu więzi społecznych. Nowe słowa przydatne są szczególnie przy nazywaniu sprzętu strzeleckiego, który nie jest używany nigdzie poza strzelnicą (np. *gumka*, *gruszka*, *tuba* czy *walek*). Używanie tego typu nazewnictwa wpływa na tempo komunikatu. Jest to szczególnie ważne ze względów bezpieczeństwa.

Wnioski zebrane w wyniku konfrontacji leksemów z materiałami leksykograficznymi jednoznacznie dowodzą, że znaczenie leksemów związanych ze strzelectwem sportowym zdecydowanie odbiega od tych, które prezentują słowniki. Materiał badawczy stanowiły 34 słowa, wśród których przeważają rzeczowniki o znaczeniu przeniesionym na inny desygnat. Istotnym elementem wpływającym na nadawanie nazw jest podobieństwo wyglądu dwóch przedmiotów (np. *butelka*, *gruszka*, *grzybek*). W niektórych przypadkach dochodzi do zawężenia znaczenia notowanego przez słowniki, natomiast jego rozszerzenie zachodzi tylko w dwóch wyrazach (*puszka* i *śrut*). Rzadkością są także zmiany zabarwienia emocjonalnego (*giwera*, *gnat* i *spluwa*). Tylko siedem jednostek (na 34) ma znaczenia tożsame z podawanymi w źródłach normatywnych.

Semantyka poszczególnych słów zmienia się z upływem czasu. Dobrym przykładem jest leksem *strzelba*. Współcześnie użytkownicy inaczej rozumieją jego znaczenie niż kilkadziesiąt lat temu. Wychodzenie z użycia oraz pojawianie się nowych wyrazów ma niewątpliwie związek z rozwojem techniki. Przykładem jest chociażby słowo *tuba*. Leksem ten strzelcy stosują od niedawna. Określa on element karabinu wynaleziony w ostatnim dziesięcioleciu. Podobnie dzieje się w przypadku wyrazu *lufa*. Słowo dawniej było stosowane jako synonim *rury*, które to z kolei słowo mogło odnosić się również do innych przedmiotów. Germanizm *lufa* okazał się bardziej jednoznaczny, stąd jego dzisiejsza obecność w języku strzelców.

Prezentowany tekst jest wynikiem wstępnych eksploracji prowadzonych na małej grupie respondentów. Mam nadzieję, że żargon strzelecki stanie się przyczynkiem do pogłębionych badań naukowych.

Wykaz skrótów

- BiB – Torecki S., 1977, *1000 słów o broni i balistyce*, wyd. 2, Warszawa.
- PB – Kobielski S., 1975, *Polska broń. Broń palna*, Wrocław.
- SJPPWN – *Słownik języka polskiego*, wydanie internetowe, <http://sjp.pwn.pl/> [dostęp: 7.06.2017].
- SJPD – Doroszewski W. (red.), 1969, *Słownik języka polskiego*, Warszawa, wydanie internetowe, <http://sjp.pwn.pl/doroszewski/> [dostęp: 7.06.2017].
- SGM – Jendrzejek A., Pastwa J., 2006, *Słownik gwary młodzieżowej*, Wąbrzeźno.
- SPot – Czeszewski M., 2006, *Słownik polszczyzny potocznej*, Warszawa.
- SSM – Czeszewski M., 2001, *Słownik slangu młodzieżowego*, Piła.
- SW – Karłowicz J., Kryński A., Niedźwiedzki W., 1900–1927, *Słownik języka polskiego*, Warszawa.
- USJP – Dubisz S. (red.), 2004, *Uniwersalny słownik języka polskiego*, Warszawa.

Bibliografia

- Bajerowa I., 2001, *Język ogólnopolski XX w. i problemy jego rozwoju*, [w:] J. Bartmiński (red.), *Współczesny język polski*, Lublin, s. 23–48.
- Bartmiński J. (red.), 2001, *Współczesny język polski*, Lublin.
- Buttler D., 1978, *Rozwój semantyczny wyrazów polskich*, Warszawa.
- Grabias S., 2001, *Środowiskowe i zawodowe odmiany języka – socjolekty*, [w:] J. Bartmiński (red.), *Współczesny język polski*, Lublin, s. 235–254.
- Kołodziejek E., 1994, *Gwara środowiskowa marynarzy na tle subkultury marynarskiej*, Szczecin.
- Markowski A., 2005, *Kultura języka polskiego. Teoria. Zagadnienia leksykalne*, Warszawa.
- Ożóg K., 2001, *Ustna odmiana języka ogólnego*, [w:] J. Bartmiński (red.), *Współczesny język polski*, Lublin, s. 85–98.
- Ożóg K., 2007, *Polszczyzna przelomu XX i XXI wieku. Wybrane zagadnienia*, Rzeszów.

- Sobolewska M., 2017, *Słownictwo z zakresu strzelectwa sportowego w polszczyźnie współczesnej – wybrane zagadnienia*; [w:] U. Sokólska (red.), *Socjolekt – Idiolekt – Idiostyl*, Białystok, s. 327–342.
- Wilkoń A., 2000, *Typologia odmian językowych współczesnej polszczyzny*, Katowice.

Shooting Jargon on the Background of General Polish

Summary

The purpose of this article is to bring closer the notion of the *shooting jargon*, ie to discuss the origin of this sociolect, its particular elements- more specifically nouns that are neosemantisms, and neologisms, and environmental expressions used on daily basis by competitors, coaches, and arbiters. The characteristic feature of jargon is its shortness, which is the cause of numerous offences against nationwide norm. The analyzed material includes 34 entries, which can be found in contemporary dictionaries of Polish. The reference in the sources in many cases differs from the one used by the shooters. The analyzed terms were divided according to the criterion of the relation between the specialized lexemes (in this case shooting) with Polish in general.

Keywords: jargon, General Polish, sports shooting, sociolect.